

Олена Качуровська

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА У ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ СІМ'Ї: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Споконвічно українському народу були притаманні родинні цінності. Сім'я – це мала соціальна група, заснована на шлюбі та кровній спорідненості. Члени сім'ї об'єднані емоційними зв'язками, спільністю побуту, моральною відповідальністю, взаємодопомогою. Родина виконує певні функції, а саме: **демографічного відтворення, економічну, виховну, соціальну** [4]. Сім'я має особливий вплив на формування соціально-психологічної адаптації дитини. Вона бере уже з перших днів життя малюка на себе турботу про її здоров'я і виховання, дає початкові знання про навколишній світ, вводить і керує ними в цьому світі, виробляє уявлення і навички, допомагає здійснювати контакти з людьми [4].

Створення родини, народження і гідне виховання дітей визнавалося найпріоритетнішим завданням батьків. Протягом історії саме сім'я стала для нашого народу основним джерелом передачі моралі, віри, духовних цінностей та культурної спадщини. Уславлення сімейних традицій виховання, повага до багатодітних сімей, перевага над матеріальним – усі ці чинники завжди формувалися в моралі українця. У період становлення Української держави народ опинився перед складним вибором: цілісність сім'ї чи її матеріальний статок? На жаль, умови життя в сучасному суспільстві налаштовують особистість на матеріальний добробут і свободу самореалізації, незважаючи на традиційність моралі та духовності. У пошуках матеріального статку мільйони українців роз'їхалися по світах [1].

За неофіційними даними, сьогодні за межами України перебуває близько семи мільйонів заробітчан. Діти трудових мігрантів, як правило, залишаються під опікою родичів: одного із батьків – мами (44 %) або тата (26 %), бабусі (35 %), сестри (14 %), брата (12 %) [5]. Головними причинами виїзду українців на заробітки до інших держав надалі залишаються низькі доходи і високий рівень прихованого безробіття на батьківщині. Міграція охоплює основні вікові, освітньо-професійні групи і сфери життєдіяльності соціально активного

населення. За даними проведених опитувань, більшість українців мають намір повернутися на Батьківщину. Однак із впевненістю сказати, коли це відбудеться, не можуть. На жаль, українська трудова міграція до країн ЄС часто є вимушено довготривалою, що зумовлено міграційною політикою країн ЄС. Через міграційні перепони багато українців надовго покидають сім'ї в пошуках заробітків. У таких умовах і сформувалося явище **транснаціональна сім'я**. У міжнародних колах про цей феномен заговорили ще у 90-х роках минулого століття. На жаль, в Україні це питання не аналізувалося в повній мірі, хоча проблеми мігрантів обговорюються і дещо вирішується.

Трудова міграція батьків, що передовсім має на меті розв'язання **лише матеріальних проблем** родини, призводить до складних наслідків у розвитку дітей, які залишаються в Україні. Батьки перекладають відповідальність за результати виховання своїх дітей на заклади освіти, близьких та рідних. Дорослі намагаються компенсувати своє вимушене відрядження через матеріальне забезпечення своїх дітей. Малеча росте без батьків і не отримує належного сімейного догляду. Така сім'я не виконує основних функцій (демографічного відтворення, виховної, соціальної). Зміни, що відбуваються в житті транснаціональних сімей, викликають зміни ролей і позицій у межах родини, ціннісних орієнтацій, норм і способів поведінки, укладу сімейного життя взагалі. Це вимагає перегляду попереднього способу життя родини [2]. Функціонування сім'ї в нових умовах не завжди призводить до позитивної адаптації. Виникають розбіжності у ціннісному уявленні кожного з подружжя про рольові функції чоловіка і дружини в сім'ї та способи їх реалізації. Батько замінює матір, і навпаки. Бабусі та дідусі (набагато старші за онуків) намагаються зорієнтувати дитину в сучасному світі, конфлікт виникає в результаті зіткнення звичних для кожного з поколінь шляхів і способів задоволення соціокультурних, інтелектуальних, естетичних та інших потреб, прагнення відстояти свою індивідуальність.

У подальшому такі діти будуватимуть модель своєї родини за подібними принципами, що призведе до негативних наслідків у суспільстві. За роки міграційних процесів уже виросло нове покоління дітей. Вони особливі. Незважаючи на фізіологічні процеси формування особистості, такі діти раніше стають дорослими, відповідальними за власне життя, намагаються приймати рішення, які ще повністю не усвідомлюють. Проблемаю дітей трудових мігрантів є проблема

спілкування. Втрата комунікативної компетентності впливає на емоційний стан дітей, їх самооцінку, викликає погіршення настрою, агресивність, підвищену тривожність. Усе це певним чином впливає на статус у колективі, успішність, поведінку, взаємостосунки з однолітками, учителями, рідними.

Криза інституту транснаціональної сім'ї виявляється в утраті орієнтації молоді на створення власної сім'ї, у низькій народжуваності, малодітній сімейній орієнтації, збільшенні кількості розлучень тощо. Психологічні травми, що їх зазнають діти в умовах тривалої розлуки з батьками, розриву родинних зв'язків, призводять до негативного сприйняття реалій та оточення, пошуку прихистку в кримінальному середовищі, до дитячого алкоголізму, наркоманії та проституції. У них утрачена модель стосунків з батьками, батьки сприймаються лише як елемент фінансового забезпечення. У дітей, які залишилися в Україні, відбувається девальвація цінностей та формується сумнівне ставлення до праці в Україні через нібито «легкі» гроші, отримані з-за кордону [2].

На жаль, більшість таких дітей не бачить свого майбутнього в Україні і поповнює ряди трудових мігрантів, мріє побудувати своє майбутнє лише за межами Батьківщини.

Незважаючи на негативні наслідки міграції українців, слід зазначити, що явище транснаціональної сім'ї існує, і потрібна адаптація суспільства щодо сприйняття цього різновиду родини. Адже, на жаль, бажання українців виїхати на заробітки прогресує. Тому необхідно знайти компромісні рішення щодо покращення ситуації виховання дітей українських заробітчанин та в подальшому безпроблемного возз'єднання всіх членів родини. Насамперед велика відповідальність лежить на закладах освіти та громадських організаціях щодо надання допомоги та реалізації такого напряму роботи, як соціальна підтримка членів транснаціональної родини. Необхідна розробка соціальних програм, які б були спрямовані на зростання рівня **культури** такої сім'ї, що сприяла б збереженню психічного здоров'я, забезпеченню почуття стабільності, безпеки, емоційної рівноваги, а також умов для розвитку особистості всіх членів родини. Звичайно, такі програми мусять бути досить динамічними, постійно удосконалюватися, враховуючи інноваційні технології та актуальні питання. Необхідна спеціальна підготовка шкільних психологів та соціальних педагогів, які спроможні допомогти дітям з транснаціональних сімей адаптуватися в суспільстві без батьків, аби не відчувати себе непотрібними своїй країні та мати

віру, що возз'єднання їх із сім'єю – явище неминуче. Розробка певних діагностик допоможе об'єктивно проаналізувати стан членів родини, а алгоритми дій дадуть можливість подолати кризові ситуації в сім'ях. На жаль, на сьогоднішній час опубліковано замало посібників з цієї теми для фахівців. Відоме видання на замовлення Міністерства освіти та науки «Транснаціональні сім'ї: педагогічний посібник» [6]. У книзі чітко розмежована робота з дітьми залежно від віку. Подаються різні методики роботи з дітьми з метою адаптації їх у новому середовищі, адекватного світосприйняття та особистої ідентичності. Важливо, що ці прийоми можна застосовувати і в роботі з дорослими членами родин.

Особливу увагу слід приділити формуванню високих моральних ідеалів у підлітків, які як ніхто відчують необхідність у родинному спілкуванні та самореалізації. Діяльність педагогічних працівників повинна сприяти духовному збагаченню дитини як носія основних національних та моральних принципів українця, адже втрата майбутнього громадянина – це крок у забуття наших громадянських принципів. Увагу слід звернути на формування прагнення збереження в родині традицій українського народу, самобутності, а насамперед, генетичного коду представника нації – його мови. Українська мова, виконуючи інтеграційну функцію, є і важливим чинником зміцнення державності, забезпечення культурного та економічного розвитку нашої країни.

Цілеспрямована робота повинна проводитися і з дорослими членами транснаціональної сім'ї. Листування, зв'язок через Інтернет, спільні зустрічі з педагогами, психологами, невимушені бесіди, спільні міжнародні телепроекти, організовані поїздки за кордон – усе це дасть змогу підтримувати зв'язок членів транснаціональної родини. Адже спільними зусиллями держава мусить дати зрозуміти своїм громадянам, що вони потрібні Батьківщині і своїм дітям.

Важливі питання у возз'єднанні членів транснаціональної родини можуть вирішувати і волонтерські організації, члени яких послідовно та цілеспрямовано працюватимуть з дітьми у закладах освіти і поза ними з метою адаптації дітей в умовах нового функціонування їх сімей. Громадські організації мають можливість співпрацювати з засобами масової інформації, адже соціальна реклама, телепроекти відіграють велику роль у формуванні певної громадської думки щодо проблеми.

Звичайно, без цілеспрямованої, системної роботи політиків і влади проблем транснаціональних сімей не вирішити, адже лише на високому рівні можна досягнути спрощення та ослаблення імміграційних законів, що дадуть мігрантам можливість хоча б частіше бачитися з рідними чи отримати легальну високооплачувану роботу.

В Україні не хочуть звертати увагу на ці проблеми, закриваючи очі та втікаючи від рішення. Тому спільними зусиллями, насамперед завдяки чіткій та виваженій роботі громадських організацій, волонтерських рухів, закладів освіти можна привернути увагу до цих проблем, адже з кожним роком статистичні дані свідчать про втрату генетичного потенціалу українського народу, занепаду культу сильної, дружної родини, зuboжіння душ. Необхідно продовжувати роботу щодо вирішення проблем, пов'язаних з формуванням феномена «транснаціональна сім'я», члени якої мріють бути разом.

Література:

1. Матеріали науково-практичної конференції НІСД «Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції», вересень 2011 р.
2. Проблеми дітей трудових мігрантів: аналіз ситуації. – К., 2006. – 63 с.
3. Романовська Д. Д. Складні життєві ситуації: психологічний аналіз проблем, ресурсів та стратегій подолання труднощів // Організація соціально-педагогічної допомоги в закладах освіти. -Чернівці, 2008. – С. 1-7.
4. Титаренко В. Я. Семья и формирование личности. М. 1987.
5. www.nbuv.gov.ua / Інтернет- ресурс/.
6. www.daykiev.ua / Інтернет- ресурс/.